

ข้อวิพากษ์ที่มีต่อทัศนคติของฟายอาเบนด์

สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมในฝัน

เยทส์ได้โต้แย้งว่า เนื่องจากฟายอาเบนด์ต้องการให้สังคมสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมที่ปลอดจากประเพณี ปัญหาคือการจัดระเบียบทางการเมืองแบบนี้จะทำได้อย่างไร เพราะรัฐหรือแม้กระทั่ง 'สภาพเมือง' ที่ฟายอาเบนด์ถือว่าเป็นโครงสร้างปกป้องพื้นฐานที่คอยดูแลไม่ให้ประเพณีใดประเพณีหนึ่งข่มประเพณีอื่นก็ไม่ได้ปลอดจากประเพณี รัฐหรือสภาพเมืองก็ต้องมีประเพณีของตน ฟายอาเบนด์จะจัดการอย่างไรในเรื่องนี้ เช่นเดียวกับการศึกษาทั่วไปที่ฟายอาเบนด์ต้องการให้พลเมืองได้เลือกมาตรฐานทางการศึกษาต่าง ๆ กันไป สิ่งที่ยากแก่การปฏิเสธก็คือครูผู้ให้การศึกษาเหล่านั้นก็ต้องมีตัวเลือกที่เขาได้เลือกไว้แล้ว กล่าวคือ ครูแต่ละคนก็มีประเพณีของเขาที่เขายึดถือด้วย เช่นเดียวกับพรรคการเมืองต่าง ๆ ก็ต้องมีประเพณีของเขา ดังนั้น สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยย่อมไม่สามารถทำได้ในหลักการ (in principle unworkable) เพราะไม่มีพรรคการเมืองที่เป็นกลางทางประเพณีอย่างแท้จริง หรือกล่าวได้ว่าสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมในฝัน (Yates, 1984: 139-40, 1985: 451-2)

ผู้เขียนเห็นว่า สำหรับฟายอาเบนด์ เขาไม่ปฏิเสธว่าคนและพรรคการเมืองหรือรัฐจะปลอดจากประเพณีหรือคตินิยม และเรื่องนี้ก็เป็นไปไม่ได้ด้วย หากแต่ทั้งรัฐ สถาบันการศึกษาและครูผู้สอนนั้นจะต้องไม่แสดงออกว่า ประเพณีที่เขายึดถืออยู่นั้นดีเด่นกว่าประเพณีอื่น ๆ และถ้าไม่มีความร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประเพณีต่าง ๆ ปัญหาการกดขี่กันระหว่างประเพณีก็จะหมดไป เรื่องนี้ประวัติศาสตร์ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า ความฉ้อฉลของประเพณีหรือคตินิยมต่าง ๆ เกิดจากรัฐร่วมมือกับประเพณีใดประเพณีหนึ่ง ดังในอดีตที่ผ่านมา ศาสนาร่วมมือกับรัฐ และทุกวันนี้วิทยาศาสตร์กับรัฐแยกกันไม่ออกเสียแล้ว เพราะฉะนั้นเพื่อให้สัมพัทธนิยมยังคงดำเนินต่อไปได้รัฐและคตินิยมต่าง ๆ จึงต้องแยกออกจากกัน

ส่วนเรื่องของ 'สภาพเมือง' นั้นอาจเป็นโครงสร้างที่เข้มแข็งที่สุดอย่างที่ยุทส์ว่าก็เป็นได้ แต่เราต้องเข้าใจว่า 'สภาพเมือง' ไม่ใช่โครงสร้างที่ถาวรและไม่เหมือนสภาพผู้แทนราษฎรที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ฟายอาเบนด์กล่าวว่า สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยไม่ใช่ปรัชญาที่ชี้แนะ 'ประชาธิปไตย' สมัยใหม่ ที่ซึ่งอำนาจได้รับการมอบให้ศูนย์กลางอำนาจที่ห่างไกลออกไป และการตัดสินใจสำคัญ ๆ ได้รับการตัดสินใจ

โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายหรือตัวแทนประชาชน ยากที่ตัวประชาชนจะได้ตัดสินใจเอง กระนั้น มันดูเหมือนว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของภูมิปัญญาชนตะวันตกที่พยายามจะปรับปรุงชีวิตของพวกเขา และการมีชีวิตอยู่ของเพื่อนมนุษย์ของพวกเขา (อาจจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการเริ่มต้นของพลเมืองก็ได้) สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยสนับสนุนการโต้แย้ง การถกเถียง และสร้างโครงสร้างทางสังคมใหม่บนฐานทั้งสอง เป็นทัศนะทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจง มีความสนใจอันจำกัดและไม่จำเป็นว่าจะดีกว่ากระบวนการทางความคิดของสังคมบรรพกาล แต่กระนั้น มันเชิญชวนให้การมีส่วนร่วมของทุกคนอาจนำไปสู่การค้นพบที่ว่า มีวิถีทางหลายทางของความเป็นอยู่ในโลกนี้ ที่บุคคลมีสิทธิที่จะใช้หนทางนั้นที่แสดงต่อพวกเขา และการใช้วิถีเหล่านั้นอาจนำพวกเขาไปสู่ชีวิตที่มีความสุขและชีวิตที่สมบูรณ์* (Feyerabend, 1987: 62)

ผู้เขียนเห็นว่า โครงสร้างปกป้องพื้นฐาน (basic protective structure) ซึ่งเป็นกลไกของสังคมในทัศนะของฟายอาเบนด์ก็คือ ประเพณีหรือคตินิยมต่าง ๆ หรือย่อยกว่านั้นก็คือพลเมืองทุกคนนั่นเอง สภาพพลเมืองของฟายอาเบนด์ก็คือการร่วมกลุ่มกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ จึงเป็นไปได้ที่เมื่อเรื่องเปลี่ยนกลุ่มคนหรือความเป็นสมาชิกภาพก็เปลี่ยนไป

* Democratic relativism is not the philosophy that guides modern 'democracies': power, here, is delegated to distant power centers, and important decisions are made by experts, or the 'representatives of the people ', hardly ever by 'the people' themselves. Still, it seems a good starting point for Western intellectuals trying to improve their own life and the lives of their fellow human beings (it seems a good starting point for citizens' initiatives). It encourages debate, argument, and social reconstruction based on both. It is a specific political view, restricted in appeal and not necessarily better than more intuitive procedures of 'primitive' societies. Yet since it invites the participation of all it may lead to the discovery that there are many ways of being in the world, that people have right to use the ways that appeal to them and that using these ways they may lead a happy and fulfilling life.

ฟายอาเบนด์กล่าวว่า โครงสร้างปกป้องพื้นฐานเกิดจากสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรม ไม่ใช่เกิดจากข้อถกเถียงเชิงนามธรรมเกี่ยวกับ 'ความยุติธรรม'(justice) หรือ 'ความเป็นเหตุผล'(rationality)แต่ประการใด สถานการณ์นี้ย่อมต่างไปเมื่อต่างชนเผ่า ต่างวัฒนธรรม บุคคลที่ไม่ได้เป็นพลเมืองของรัฐได้ได้อพยพมาอยู่บริเวณเดียวกัน เช่น ชาวบาบิโลเนียน ชาวอียิปต์ ชาวกรีก ชาวมิถันนี ชาวฮิตไตท์และชนเผ่าอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเอเชียไมเนอร์ เป็นต้น พวกเขาได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และได้สร้าง 'ลัทธิสากลนิยมครั้งแรก' (First Internationalism)(Feyerabend, 1978a :85-6) เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะเรียกร้องให้มีการจัดระเบียบทางการเมืองเป็นพิเศษ เพียงแค่ปล่อยให้ประเพณีต่าง ๆ ได้มีวิถีของตนเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว และให้สิทธิแก่ทุกคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้นก็พอ ต่อข้อโต้แย้งที่ว่าสภาพเมืองจะใช้ความเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งที่สุดเข้ายึดอำนาจเสียเองคงแก้ไขได้

จากข้อเสนอให้แยกรัฐและวิทยาศาสตร์ออกจากกันนั้น อักัสซีกลับแสดงความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ ถ้าเราเข้าใจว่าเป็นการแยกอำนาจ(authorities)ออกจากกัน เมื่อเรากล่าวว่า แยกรัฐ(state) ออกจากศาสนจักร(church)ไม่ได้หมายความว่า เป็นการแยกการเมือง(politics)ออกจากศาสนา(religion) กรณีของวิทยาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน กรณีที่เด่นชัดที่สุดของการใช้อำนาจทางการเมืองและทางวิทยาศาสตร์ปนเปกันก็คือ เมื่อรัฐใช้อำนาจรับรองความถูกต้องหมายของวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ใช้อำนาจรับรองความถูกต้องหมายของรัฐเช่นกัน แต่ก็เป็นเรื่องยากที่เราจะห้ามไม่ให้พระสันตปาปาสนทนากับพระเจ้าหรือพระจักรพรรดิ และคงไม่มีใครคาดหวังจะให้นักการเมืองลี้ภัยที่เขามีสื่อต่อศาสนานะที่เขาจะมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง(Agassi, 1986: 42-5)

แม้ประเด็นของอักัสซีจะช่วยให้ออกถกเถียงของฟายอาเบนด์ชัดเจนขึ้น แต่ยังคงเชื่อว่าเวลาที่ฟายอาเบนด์บอกว่าให้แยกรัฐและวิทยาศาสตร์ออกจากกัน เขาหมายถึงแยกอำนาจออกจากกัน ดูได้จากการกล่าวถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่รัฐจัดให้วิชาประเภทวิทยาศาสตร์ เช่น ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา เป็นต้น เป็นวิชาที่เด็กต้องเรียน แต่การได้รับคำสั่งสอนทางศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ กับให้สิทธิที่จะเลือกศึกษาศาสนาใดก็ได้ ประเด็นที่น่าถกเถียงคืออำนาจแยกออกจากความเป็นสถาบันได้หรือไม่ เช่น รัฐมีอำนาจในการบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย ส่วนศาสนจักรก็มีอำนาจตัดสินว่าการกระทำใดผิดศีลธรรมหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า ฟายอาเบนด์ไม่คิดจะแยกอำนาจออกจากความเป็นสถาบัน เช่นเดียวกับไม่แยกประเพณีออกจากปัจเจกบุคคล และเหมือนกับมิลล์ที่เห็นว่าปัจเจกภาพเป็นสิ่งเดียวกับพัฒนาการ (Mill, 1972 : 193)

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีคนโต้แย้งว่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยไม่สามารถเป็นไปได้นั้นเนื่องจาก ทุกวันนี้เราได้อยู่ในยุคสมัยของวิทยาศาสตร์ไปเสียแล้ว

โยฟายอาเบนด์จะต้องหาเหตุผลสนับสนุนสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยให้เสียเวลาเปล่า สำหรับข้อโต้แย้งนี้ ฟายอาเบนด์ได้ให้เหตุผลว่า วิทยาศาสตร์ไม่มีทางมีอยู่ทุกหนแห่ง(omnipresent) และความมีอยู่ทุกหนแห่งก็ไม่สามารถใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนได้ อุปมาได้กับประเทศที่ถูกแมลงบุกรุก เราสามารถได้ประโยชน์จากการศึกษาแมลงเหล่านั้น แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะยกย่องให้แมลงเหล่านั้นเป็นพระเจ้า (Feyerabend, 1980: 13) เช่นเดียวกับการที่สังคมทฤษฎีวิทยาศาสตร์คุกคาม ก็ไม่ใช่เหตุผลที่สังคมจะยอมรับให้วิทยาศาสตร์เป็นพระเจ้าได้ ดังนั้น ความพยายามที่จะหาเหตุผลสนับสนุนสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยของฟายอาเบนด์จึงไม่สิ้นหวังเสียทีเดียว

สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมอันตราย

มีคนจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมอันตรายไม่น้อย คนหนึ่งก็คือเยทส์ เขากล่าวว่า การยอมให้มีความหลากหลายของประเพณีหรือสถาบันต่าง ๆ ในสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย ถือเป็นเรื่องที่อันตรายมากกว่าจะเป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะในสังคมนี้ไม่รับประกันว่าสถาบันเหล่านี้จะไม่ยึดอำนาจทางการเมืองเสียเอง เยทส์เห็นว่า สังคมตะวันตกทุกวันนี้มีความหลากหลายมากพอและมากกว่าที่ฟายอาเบนด์รู้เสียอีก สังคมจึงไม่จำเป็นต้องเป็นสังคมแบบสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย(Yates,1984: 137-41)

อัลฟอร์ดเห็นว่าความไม่น่าพึงพอใจของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยในทัศนะของเยทส์มาจากความเชื่อที่ว่าสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมในฝัน ซึ่งผู้เขียนค่อนข้างเห็นด้วยกับอัลฟอร์ด เพราะเยทส์เห็นว่าถ้าสภาพเมืองของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยยึดอำนาจทางการเมืองเสียเองอันตรายและความเสียหายย่อมเกิดขึ้น สังคมแบบนี้จึงไม่น่าพึงพอใจ แต่ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นในหัวข้อที่แล้วว่าสภาพเมืองไม่ได้มีสภาพเช่นที่เยทส์เข้าใจ

ข้อโต้แย้งของอัลฟอร์ดไม่ได้อยู่ที่ความไม่น่าพึงพอใจของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย แต่เขาเห็นว่า ฟายอาเบนด์ไม่ได้อธิบายว่าทำไมสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยของเขาจึงน่าพึงพอใจกว่ารูปแบบอื่น ๆ (Alford, 1985: 113) และนอร์ดแมนก็เห็นเช่นนี้ด้วย เขากล่าวว่า ฟายอาเบนด์บอกแค่ว่าในสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย บุคคลมีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสมเท่านั้นและเพิ่มเติมว่า มันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของปัญญาชนตะวันตก(Nordmann, 1990: 323)

ส่วนเฮเกลได้ยกกรณีตัวอย่างของความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยว่า ถ้ามีคนกลุ่มหนึ่งเห็นว่า 'สมควร' ที่จะกดขี่หรือบีบบังคับคนกลุ่มน้อยซึ่งสำคัญ หรือปฏิเสธวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่คนกลุ่มน้อยเห็นว่ามิประโยชน์หรือน่าพึงพอใจมากกว่า ในกรณีแรก การกดขี่เป็นความ

เสียหายอย่างแน่นอน ส่วนกรณีที่สอง ถ้าความคิดเห็นของคนกลุ่มน้อยถูกต้อง ความเสียหายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้(Siegel, 1989: 347)

ดูเหมือนว่า ฟายอาเบนด์ไม่เคยสงสัยหรือคิดว่าจะมีคำถามนี้มาก่อน เพราะเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากว่า ทำไมสังคมที่ยอมให้ทุกคนมีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสม และยอมให้ประเพณีต่าง ๆ มีวิถีของตนเองจะไม่นำพึงพอใจด้วยเหตุผลใด กระนั้น เขาก็ยอมรับว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของคนสามัญธรรมดาและไม่ปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่มีอำนาจในการตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ อาจชะลอความสำเร็จของสังคม (Feyerabend, 1978a: 87) ผู้เขียนเห็นว่า ฟายอาเบนด์ไม่คิดว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองหรือสามัญชนจะไม่นำไปสู่ความสำเร็จ หากแต่อาจจะต้องใช้เวลานานกว่าเท่านั้น และเขาก็ยินดีที่จะแลกเวลาที่เสียไปกับการมีส่วนร่วมของพลเมืองทุกคน

ประเด็นคือฟายอาเบนด์ได้พัฒนาทัศนะทางสังคมบนข้อถกเถียงของมิลล์ ซึ่งมิลล์และตัวเขาเองถือว่า ไม่มีอะไรสำคัญกว่าการได้พัฒนาศักยภาพของเรา และมีหนทางเดียวเท่านั้นที่จะนำไปสู่สิ่งที่ได้พัฒนาแล้ว นั่นคือ เสรีภาพ และแน่นอนว่า สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยจะเป็นสังคมที่เหมาะสมที่สุด เพราะไม่เพียงทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะดำเนินชีวิตตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสม สังคมนี้ยังถือกฎประเพณีต่าง ๆ ด้วย และแม้สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยจะยอมรับเคารพเสียงส่วนใหญ่ แต่เสียงส่วนใหญ่ก็ไม่มีอำนาจใดที่จะบังคับคนส่วนน้อยให้ทำตามหรือไม่ให้พวกเขาวิถีทางของตนเอง

ผู้เขียนเห็นว่า สำหรับฟายอาเบนด์แล้วไม่มีความเสียหายใดร้ายแรงเท่า ความสูญเสียซึ่งสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แม้แต่คนที่เราแน่ใจได้ว่า การกระทำของเขาจะเป็นอันตรายแก่ตัวเอง ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการไม่ทำตามคำทัดทานของคนอื่นไม่เลวร้ายเท่าการกระทำของผู้ทัดทาน

ความยุ่งยากในการกำหนดได้ทางวัฒนธรรม

ความยุ่งยากในการกำหนดได้ทางวัฒนธรรมมาจากข้อเสนอของฟายอาเบนด์ที่ว่า ในสังคมเสรี พลเมืองจะใช้มาตรฐานทางประเพณีที่เขายึดถืออยู่เป็นเกณฑ์ตัดสินเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวเรา เช่น ถ้าเขาเป็นชาวฮอปี เขาก็จะใช้มาตรฐานของชาวฮอปี ถ้าเขาเป็นโปรเตสแตนต์ เขาก็จะใช้มาตรฐานของโปรเตสแตนต์ ถ้าเขาเป็นชาวยิว เขาก็จะใช้ประเพณีของชาวยิวในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นพิเศษ เช่น กลุ่มที่สนใจทางนิเวศน์ กลุ่มรณรงค์เพื่อผู้หญิง หรือพวกเสรีนิยมทางเพศ ทุกกลุ่มที่กล่าวมานี้ต้องการเกณฑ์ตัดสินว่าอะไรคือความรู้และอะไรที่ไม่ใช่ความรู้ นั่นก็คือ ประเพณีของเขานั้นเอง(Feyerabend, 1980: 9-10)

ประเด็นคือ ถ้าบรรทัดฐานของประเพณีที่แต่ละคนอยู่เป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาต่าง ๆ คำถามคือ ในกรณีที่ปัญหานั้นเกิดขึ้นในประเพณีนั่นเอง และมีกรณีที่แม่จะอยู่ต่างประเพณีกัน แต่เห็นพ้องกันในประเด็นเดียวกัน ฟายอาเบนด์จะใช้อะไรเป็นเกณฑ์แบ่งว่าแต่ละคนใครอยู่ในประเพณีหรือวัฒนธรรมไหนเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ตัดสิน ซึ่งบ่อยครั้งที่ฟายอาเบนด์มักใช้ความเป็นท้องถิ่นเข้ามาเป็นตัวกำหนด เช่น ความเป็นชาวไฮปีป้าง เป็นชาวอินเดียนบ้าง ชาวตะวันตกบ้าง เป็นต้น

เซเกลได้ยกกรณีตัวอย่างของความยุ่งยากของการกำหนดตัวเองได้ทางวัฒนธรรมนี้ กล่าวคือ กรณีตัวอย่างที่หนึ่ง มีชาวแคริฟอร์เนียและชาวนิวอิงแลนด์ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการทำโครงการ Seabrook nuclear power plant ปัญหาคือ ฟายอาเบนด์จะบอกได้อย่างไรว่า ทั้งชาวแคริฟอร์เนียและชาวนิวอิงแลนด์ที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้มีวัฒนธรรมเดียวกัน และที่ไม่เห็นด้วยก็มีวัฒนธรรมเดียวกัน หรือว่าจะใช้ความเป็นท้องถิ่นกำหนดความเป็นวัฒนธรรมคือชาวแคริฟอร์เนียทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยจัดว่าอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน ส่วนชาวนิวอิงแลนด์ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยจัดว่าอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน

กรณีตัวอย่างที่สอง มีชาวตะวันตกที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยที่บรรษัทข้ามชาติจะขายอาหารเสริมสำหรับทารกให้แก่แม่ของเด็กในโลกที่สาม ทั้ง ๆ ที่อาหารเสริมนั้นมีอันตรายแก่ทารก เช่นเดียวกับที่มีทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านที่จะให้มีการจำหน่ายบุหรี่ยุโรปในต่างประเทศ ทั้ง ๆ ที่รู้้อยู่แก่ใจว่า การสูบบุหรี่เป็นภัยต่อชีวิต ปัญหาของฟายอาเบนด์คือ แม่แต่คนที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันก็มีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย (Siegel, 1989: 346-7)

ความยุ่งยากนี้จะหมดสิ้นไป หากเราทำความเข้าใจว่า ในทัศนะของฟายอาเบนด์ อะไรที่เป็นหน่วยย่อยที่สุดระหว่างประเพณีและปัจเจกบุคคล แม้ว่าฟายอาเบนด์จะกล่าวว่า “ประเพณีจึงกลายมาเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของสังคม”(. . . traditions do become the prime elements of society.) (Feyerabend, 1980: 14) แต่ผู้เขียนเห็นว่า ตลอดเวลาที่ฟายอาเบนด์เรียกร้องให้สังคมให้โอกาสที่เท่าเทียมกันแก่ประเพณีต่าง ๆ ก็เพราะว่าเท่าที่ผ่านมาสังคมมักเรียกร้องความเสมอภาคกัน ถ้าไม่ใช่เรื่องศาสนา ก็เป็นเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์หรือสีผิว ฟายอาเบนด์กล่าวว่าเมื่อคนผิวดำหรือชาวอินเดียนแดงและชนชาติอื่น ๆ ที่ถูกบีบบังคับกดดันเริ่มเป็นพลังผลักดันทางการเมือง พวกผู้นำของชนเหล่านี้ ตลอดจนคนขาวที่ให้การสนับสนุนต่างก็เรียกร้องความเสมอภาค แต่ความเสมอภาคนี้เป็นความเสมอภาคระหว่างเชื้อชาติ ไม่ได้หมายถึง ความเสมอภาคของประเพณี หากหมายถึงความเสมอภาคของโอกาสที่จะเข้าร่วมในประเพณีเฉพาะประเพณีหนึ่ง นั่นคือ ประเพณีของคนผิวขาวนั่นเอง(Feyerabend, 1978a: 76) ฟายอาเบนด์กล่าวว่า “ความเชื่อที่ว่าสถาบันต่าง ๆ ของสังคมเสรีควรจะถูกปกป้องปัจเจกไม่ใช่ประเพณีเป็นความเชื่อที่ใกล้เคียงกับความเชื่อเชิงเสรีนิยมที่ว่า ปัจเจกบุคคลสามารถอยู่ได้และมีคุณสมบัติที่มี

คุณค่าบางอย่างที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเพณีใด ๆ เลย” (The belief that the institutions of a free society should protect the individual and not traditions, is closely connected with the liberal belief that individuals can exist and have properties worth protecting independently of all traditions.)(Feyerabend, 1980: 14)

ผู้เขียนเห็นว่า แม้ฟายอาเบนด์ไม่แยกประเพณีออกจากปัจเจกบุคคลก็ตาม แต่เขาต้องการแค่เพียงให้ทุกคนตระหนักว่า นอกจาก เชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพันธุ์ หรือสีผิวแล้ว ยังมีประเพณีอีกที่เป็นสิ่งที่ยังบอกความเป็นปัจเจกบุคคลด้วย อาจเป็นเพราะฟายอาเบนด์เห็นว่า มิลล์ได้แสดงเหตุผลอย่างชัดเจนถึงสิทธิอันพึงมีพึงได้ของปัจเจกแล้ว ดังนั้น สิ่งที่เขาต้องทำต่อจากมิลล์ก็คือเรียกร้องสิทธิให้แก่ประเพณีต่าง ๆ เพราะแท้จริงแล้ว ทุกคนมีบรรทัดฐานของประเพณีติดตัวเสมอ แต่ความยุ่งยากที่ฟายอาเบนด์ต้องประสบก็มาจากการให้ความสำคัญแก่ประเพณีนั่นเอง ประเด็นคือ ในกรณีที่เกิดความไม่ลงรอยกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในประเพณีเดียวกัน เขาคิดว่าแต่ละคนควรใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินจะยังคงใช้มาตรฐานของประเพณีอยู่หรือไม่ ฟายอาเบนด์ให้อะไรสำคัญกว่ากันระหว่างปัจเจกบุคคลและประเพณี

มีคำกล่าวว่า “แต่ละประเพณีต่าง ๆ อาจจะช่วยให้เกิดความผาสุกของปัจเจกบุคคลและของสังคมโดยรวม”(. . . each tradition may contribute to the welfare of individuals and of society as a whole.)(Feyerabend, 1987: 39) นี่อาจแสดงให้เห็นว่าประเพณีต่าง ๆ มีอยู่เพื่อความผาสุกของปัจเจกบุคคลและสังคม และการกล่าวว่าเพียงแค่มิใครบางคนดำเนินชีวิตตามประเพณีนั้นก็เพียงพอแล้วที่สังคมจะยังคงประเพณีนั้นไว้ (Feyerabend, 1978a: 82) มีนัยว่า การมีอยู่ของประเพณีใด ๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะมีใครดำเนินชีวิตตามประเพณีนั้นหรือไม่ ฟายอาเบนด์กล่าวว่าพลเมืองที่มีวุฒิภาวะ (a mature citizen) ไม่ใช่คนที่ถูกสั่งสอนให้อยู่ในประเพณีใดเป็นพิเศษ แต่เป็นบุคคลที่เรียนรู้ที่จะตกแต่งจิตใจอย่างไร และได้ตัดสินใจว่าอะไรที่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเขา (Feyerabend, 1980: 175) ฟายอาเบนด์เรียกการตัดสินใจนี้ว่า เป็นการตัดสินใจแบบเอ็กซิสเทนเชียล (existential decisions) (Feyerabend, 1987: 30)

การตัดสินใจแบบเอ็กซิสเทนเชียลนี้ไม่ใช่การตัดสินใจทางวิทยาศาสตร์ แต่ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละบุคคลต้องการมีชีวิตแบบไหน เป็นเรื่องของคุณค่าที่แต่ละคนยึดถือ เราจึงเห็นว่าการโต้เถียงในประเด็นต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การทำระเบิดนิวเคลียร์ การรักษาโรค หรือแม้กระทั่ง การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี เป็นต้น ยังคงดำเนินต่อไปทั้ง ๆ ที่มีข้อมูลเหมือนกัน(Feyerabend, 1987: 24-30) ต่อคำถามที่ว่า ฟายอาเบนด์ไม่ได้บอกเราว่าจะเลือกวิถีชีวิตที่แตกต่างกันอย่างไร (Gellner, 1975: 336)

ฟายอาเบนด์คงไม่สามารถตอบได้และก็ไม่ใช้เป้าหมายของเขาด้วย เพราะไม่มีใครรู้หรือกว่า อะไรที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมสำหรับเรา แต่ละคนย่อมต่างกันไป การแสวงหาวิธีการนั้นคงไม่ถูกเรื่อง แต่ถ้าจะให้ฟายอาเบนด์ตอบ เขาคงตอบว่า “ มันขึ้นอยู่กับคุณเอง ”

จากการศึกษาทัศนะของฟายอาเบนด์ทำให้เข้าใจได้ว่าแม้ฟายอาเบนด์ให้ความสำคัญแก่ประเพณีในฐานะที่เป็นหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของสังคม กระนั้น เขาให้ความสำคัญแก่ความเป็นปัจเจกบุคคลมากกว่า การที่เขาต่อต้านความเป็นใหญ่ของวิทยาศาสตร์ก็เพราะวิทยาศาสตร์ได้บั่นทอนศักยภาพของมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ การที่ฟายอาเบนด์ได้พัฒนาข้อถกเถียงของเขาบนข้อถกเถียงของมิลล์ยังเป็นการยืนยันได้ว่า ความเป็นปัจเจกภาพมีความสำคัญเหนือประเพณีแน่นอน

เราอาจกล่าวได้ว่า ความยุ่งยากของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เรื่องของการกำหนดได้ทางวัฒนธรรมหรือปัญหาในการกำหนดความเป็นท้องถิ่น แต่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลว่า เขาคิดอย่างไรในประเด็นต่าง ๆ เช่นเดียวกับ การพิจารณาผลกระทบที่เกิดจากการใช้ยาเพนนิซิลินหรือของซิลฟานิลามัย หรือการนำวิธีการวินิจฉัยโรควิธีใหม่มาใช้เป็นเรื่องที่พูดรวม ๆ ได้ยาก ทุกกรณีให้แยกพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป และให้ตัดสินบนคุณความดีของกรณีนั้นเอง(Feyerabend, 1987: 32)

ผู้เขียนเห็นว่า เป็นจริงอย่างที่ฟายอาเบนด์ว่า ที่แต่ละคนมีประเพณีติดตัว และมักใช้มาตรฐานทางประเพณีเป็นเกณฑ์ตัดสินความถูกต้องเสมอ แต่ถึงที่สุดแล้วทุกคนก็จะมีเหตุผลเป็นของตัวเอง เช่น คนจีนมีคตินิยมที่ว่า ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นคุณสมบัติที่ดีของความเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นคนจีนมักจะแสดงความเคารพต่อบุพการีหรือผู้มีพระคุณ จนมีคำพูดที่ติดปากว่า “ มีคุณต้องทดแทน มีแค้นต้องชำระ ” หรืออย่างกรณีของสังคมไทย มีสุภาษิตว่า “ เดินตามผู้ใหญ่แล้วหมาไม่กัด ” เราจะเห็นคนไทยส่วนใหญ่ไม่ชอบขัดคอหรือโต้แย้งผู้มีอาวุโสกว่า แม้ภาพรวมจะเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน เช่น ความไม่ลงรอยกันระหว่างพ่อกับลูก หรือผู้ใหญ่บ้านกับลูกบ้าน การตัดสินใจของแต่ละบุคคลก็ขึ้นอยู่กับตัวเขาเอง ไม่มีใครหรอกที่จะบอกว่าเพราะเราอยู่ในชุมชนเดียวกัน เพราะฉะนั้นควรเห็นเหมือนกัน

ดังกรณีตัวอย่างของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งภายในและภายนอกครัวเรือน ที่เกิดจากโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าสามแห่งที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งโรงไฟฟ้าหินกรูดที่อำเภอบางสะพาน โรงไฟฟ้าบ่อนอกที่อำเภอเมืองและโรงไฟฟ้าทับสะแก มีอยู่หลายครอบครัวที่เกิดความไม่ลงรอยกันระหว่างพ่อ แม่และลูก ๆ เนื่องจากมีความเห็นที่ต่างกันในเรื่องนี้ ในขณะที่บางคนเห็นด้วยเพราะเขามีแหล่งจ้างงานแห่งใหม่ บางคนเห็นด้วยเพราะจะได้มีไฟฟ้าใช้กันอย่างทั่วถึง แต่บางคนกลับเห็นว่าการสร้างโรงไฟฟ้าจะก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมมากมาย โดยเฉพาะการทิ้งน้ำร้อนที่เกิดจากการผลิตไฟฟ้าลง

ทะเล ซึ่งจากการศึกษาพบว่าแนวชายฝั่งทะเลแถบนั้นมีแนวปะการังที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลมากมาย จนทุกวันนี้ ปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ จำเป็นที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องหันหน้าเข้าหากันเพื่อถกเถียงถึงความเป็นไปได้และผลกระทบของการก่อสร้างโรงไฟฟ้าทั้งสามแห่งนี้

การปฏิเสธตัวเองของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย

ปัญหาสำคัญของสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย ก็คือ การปฏิเสธตัวเอง เนื่องจาก สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมที่ต่อต้านลัทธิอภิสิทธิ์และที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกัน ฟายอาเบนด์ก็เสนอสัมพัทธนิยมาไว้ว่าเป็นสังคมที่ดีที่สุดที่ทุกสังคมต้องยึดถือ เพราะฉะนั้น สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยก็ต้องเป็นสังคมอภิสิทธิ์เช่นกัน(Siegel, 1989: 350) หรือในขณะที่สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยต้องการให้ประเพณีต่าง ๆ ยอมรับในความต่างกันของแต่ละสังคม แต่สัมพัทธนิยมก็แสดงออกถึงการไม่ยอมรับให้มีสังคมแบบอื่นอยู่ด้วย(Alford, 1985: 117)

ผู้เขียนเห็นว่า ปัญหานี้แก้ไขได้ไม่ยากหากเราทำความเข้าใจสัมพัทธนิยมประชาธิปไตยของฟายอาเบนด์ แท้ที่จริงแล้ว สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยของฟายอาเบนด์ไม่ใช่อะไรอื่น นอกเสียจากว่าเป็นทัศนะที่กล่าวว่า ทุกสังคมหรือทุกเมืองอาจจะมองโลกในวิถีทางที่ต่างกันและสนใจในสิ่งที่ต่างกัน นี่คือความเป็นสัมพัทธนิยม เป็นประชาธิปไตยก็เพราะว่าประเด็นต่าง ๆ ของสังคมนั้นได้รับการโต้เถียงและตัดสินใจโดยพลเมืองทุกคน แม้สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยต้องได้รับการสนับสนุนอย่างมากโดยเฉพาะในสังคมตะวันตก แต่ไม่ได้หมายความว่านี่จะเป็นวิถีทางดำเนินชีวิตแบบเดียวเท่านั้น สังคมต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นมาจากวิถีทางที่ต่างกันและยังมีเงื่อนไขของการอยู่รอดที่ต่างกันด้วย*(Feyerabend, 1987: 59)

* Democratic relativism is a form of *relativism*; it says that different cities (different societies) may look at the world in different ways and regard different things as acceptable. It is *democratic* because basic assumptions are (in principle) debated and decided upon by all citizens. Democratic relativism has much to recommend it, especially for us in it the West, but it is not the one and only possible way of living. Many societies as built up in a different way and yet provide a home and means of survival for their habitants.(original italics)

เราจึงสามารถสรุปได้ว่า ฟายอาเบนต์ไม่ต้องการให้ทุกสังคมเป็นสัมพัทธนิยมประชาธิปไตย เขาไม่ได้เสนอให้สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยเป็นสังคมอุดมคติที่ทุกสังคมต้องไปให้ถึงและถ้าเขาต้องการอย่างนั้น แน่ชื่อนว่าสัมพัทธนิยมของเขาต้องเป็นสังคมอภิสิทธิ์ แต่นั่นไม่ใช่เป้าหมายของเขา ดูเหมือนว่าเขาต้องการแค่เพียงให้ทุกคนให้ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างสังคมแต่ละแห่งเท่านั้นเอง เพราะสังคมแต่ละแห่งมีภูมิหลังที่ต่างกันและมีแนวทางของพัฒนาการทางสังคมที่ต่างกัน จริงอยู่ที่ฟายอาเบนต์ไม่เห็นด้วยที่จะยกย่องชุมชนใด ประเพณีใด หรือสังคมใดให้มีอภิสิทธิ์เหนือสังคมอื่น และเขาก็ไม่ต้องการให้สัมพัทธนิยมประชาธิปไตยของเขามีอภิสิทธิ์เหนือสังคมอื่น ๆ เช่นกัน